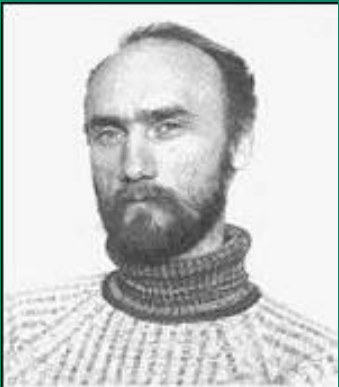

Vianu Mureșan

„Între” arhivă și diagramă sau cunoașterea ca practică a puterii

Abstract: Taking into consideration the concepts of „knowledge” and „power”, whose correlation authored the very idea of modernity, this study on Foucault traces their evolution through two cultural patterns: the archive and the diagram. A world picture can be constructed only by making appeal to the archives of knowledge. In every historical moment the structure and the quality of the archive actuate the initiatives of power, that is, the play of forces between actors, institutions, centres of decision in society, and between agents and patients. The play of these forces, ever reshaping, allows the temporary drawing of the power diagram. It is in the precarious balance realized by a diagram that the social play happens, which, by reverting to its archive sources, transforms the cycle of knowledge. As a central idea, it can be asserted that it is between knowledge and power, between archive and diagram and that it is according to the actual schemes of their correlation that the evolutionary curve of a human world is decided.

Oricât de arbitrar, un decupaj în formațiunea culturală numită „foucault” este necesar pentru a prinde contur fragmentul de realitate despre care vom spune că ne este referință. Decupajul se va numi „*exercițiul de constituire reciprocă a formațiunilor cunoaștere și putere*” și vom angaja apoi în jurul lui ceva ce-i rămâne în afară, adică gândirea noastră, pentru a forța dinamica unor plieri pe care să le putem indica prin intermediul dicibilului. Astfel vom vorbi nu despre un autor, nu despre o operă, nu despre o idee, ci despre o secțiune arbitrară, practică vizavi de formațiunea de texte eliberată spre noi prin limbă de un autor căruia nu-i intuim figura, de o intenție pe care n-avem libertatea de a o licita. Ambițiile ca atare ale operațiunii noastre nu merg dincolo de configurarea pentru uz personal a unei schițe de inteligibilitate între ale cărei linii, grafice și unghiuri să poată pluti în voie forța invizibilă a unei gândiri necuprinse, cea atribuită după toate semnele unui gânditor pe nume Foucault. Dincolo de această angajare în joc cu elementele unei formațiuni culturale,

Vianu Muresan
Associate Professor,
Ph.D., Avram Iancu
University, Cluj,
Romania.

Author of the books:
Lantul Sofiei (1997);
*Fundamentele filosofice
ale magiei* (2000);
Simbolul, Icoana, Fata
(2005); *Altul decât
Dumnezeu* (2005).
E-mail:
valimuresan@personal.ro

Key words:

Foucault, archive, diagram, visible, sayable, being-light, language-being, enunciation, discursive formation, panoptic, knowledge, power, social practice, bioethics, strategy

nu credem că este legitim a substitui vocea autorului, caracteristicile epocii, intenționalitatea limbii. Nu putem spune nimic mai bine decât a fost spus, nu putem mișca într-o direcție căreia să-i fie propriu suflul unei gândiri. Putem, în schimb, să producem diferențe care să plutească pe liniile de forță trasate de spusele unui autor, și o dată cu ele să prindă contur anume diagrame ale întâlnirii, anume strategii în care tatonarea, interesul, dialogul, chestionarea, care nu sunt niciodată interpretare sau enunțare de adevăr *despre* ..., să nu lase în urmă, totuși, doar insule de străinătate. Cu toate acestea, străinătatea unui alt mod de a spune ceva nu va putea fi redusă, nu se va risipi; ba, mai mult, ea chiar va trebui ocrotită, pentru ca un profil de gândire să se coacă la lumina rece și bănuitoare a privirilor noastre.

Lumea vizibilului și a dicibilului

Lumina și limba

Ca primă ancoră lansată pe teritoriul încă necunoscut al lui Foucault, vom spune că noi asociem aproape natural condiția de *realitate* cu condiția de *cunoscut*. Cunoscutul, aproapele, propriul ni se oferă sub cele două tipuri de formalizare, *vizibil* și *dicibil*, cărora le corespund în ordine ontică stratul *luminii* și cel al *limbii*. Într-o ignoranță inițială față de orice adevăr, noi nu avem la îndemână, abandonăm asemenea unor nebuni pe barca fără vâsle a propriei gândiri – interioritate circumstanțială a unei exteriorități subversive –, pentru a ne țese o lume, decât tabloul viu, semidefinit și parțial vizibil al lucrurilor, de-o parte, și reacția învățată a propriilor cuvinte, de cealaltă. Sec spus,

ne țesem prima lume, cunoașterea, la intersecția cuvintelor și a lucrurilor, fără a face vreodată ca între ele să se instaureze un raport de interioritate. Ele rămân disjuncte, lucruri mute strălucind în lumina-ființă și cuvinte oarbe vociferând în ființa-limbă. Denunțând sistematic naivitatea principiului adecvației, niciodată nu se va pune problema suprapunerii enunțurilor, a propozițiilor limbii peste evidența realității lucrului; adecvația intelectuală este o teză scolastică inoperabilă. De la tabloul lumii la sinteza discursului nu există un principiu de convertibilitate care să salveze o esență comună, „esență” ea însăși pusă sub semnul îndoielii. Tabloul vizibilului exprimă o ordine indicibilă, în vreme ce limbajul enunță calități invizibile. Pentru Foucault, ceea ce se spune în limbă și ceea ce se vede în tabloul lucrurilor constituie forme situate în raporturi radicale de exterioritate. Limba nu face lucrurile vizibile și, cu toate astea, într-o oarecare măsură ceea ce se spune, dicibilul, enunțabilul, rostul unei epoci afectează experiența pozitivă a vizibilității (bunăoară discursul despre o boală face, prin indicarea simptomelor, ca bolnavii să devină vizibili). Deși condiții *a priori*, vizibilul și dicibilul sunt limitate, mobile, coerente cu formațiunile istorice în care se manifestă. Nu tot ceea ce este de văzut se poate vedea oricând cum nu tot ceea ce este de zis se poate zice oricând, ci fiecare formațiune istorică face lucrurile vizibile în anumite condiții, după cum lasă să fie spuse numai anumite enunțuri. E adevărat că vizibilul și dicibilul subîntind câmpul de cunoaștere al unei epoci, dar și că schimbarea formațiunii istorice, prin jocul tensionat dintre forțele neintegrate și tendințele integratoare ale cunoașterii, produce modificări în ambele direcții, în sensul că se vede și altceva, se poate spune și altceva.

Gândite prin raportare la o schemă kantiană, raportul vizibil-dicibil înfățișează unul asemănător în relația receptivitate-spontaneitate. Vizibilul se lasă în

seama unei receptivități în timp ce dicibilul, enunțabilul derivă dintr-o spontaneitate a cunoscătorului.

Receptivitatea este a *Luminii*, în care orice vizibil se vede, spontaneitatea este a *Limbii*, în care orice dicibil, orice enunțabil este formulat. Receptivitatea nu este pasivitate, căci vizibilul este atât expunere a lucrului în lumină cât și acțiune a privirii asupra lui. În relație cu dezvăluirea vizibilului, niciodată completă, de unde urmează să se producă determinarea obiectelor, limba, enunțurile, manifestă un rol determinant, devin *cauze formale*. Cu toate că ele nu spun decât ceea ce este enunțabil, enunțurile fac totuși ca vizibilul să devină mai vizibil, îl determină în mod infinit. Și unul și celălalt, *vizibil și dicibil*, sunt forme de fixare a unor formațiuni de exterioritate, *formă a conținutului* vizibilul și *formă a expresiei* dicibilul. Obiectele la care se referă enunțul și vederea sunt natural diferite și ireductibile, între ele nu există nici izomorfism, nici conformitate. Formarea, constituirea și modificarea în planul cunoașterii nu face decât să producă locuri de sens, ivite din afectarea continuă, schimbătoare, a ordinii vizibilului cu cea a dicibilului. Se produce cunoaștere prin acea funcție-loc care este subiectul, unde ceea ce se vede și ceea ce se spune generează straturi de sens.

Vizibilul oferă privirii ceva în primul rând de văzut, *formă a luminii*, însă non-inteligibilitatea actului vederii afectează subiectul în maniera producerii de interogații. Niciodată un vizibil nu e complet, de aceea restul lui rămâne pretext pentru producții verbale. Se vede suprafața ex-pusă privirii a unui vizibil, nu se vede ființa ori esența lui. Ceva foarte propriu, imanența lui, ipseitatea nu se vede. Atunci activitatea intuiției, a imaginației și a gândirii caută să obțină interioritatea lui, a vizibilului, să afle „*ce este*” ceea ce deocamdată nu e decât pură formă a apariției. Numai că pe loc se și produce o schimbare de registru, vizibilul capătă conținut în enunțabil, devine concept și ca atare se

înstrăinează de sine. Pariul cu vizibilul nu poate fi câștigat. Procedeul conversiei nu este corect. Enunțarea și descrierea trebuie să urmeze anumite strategii de marcarea a vizibilului fără a-l transforma în enunțabil, să se constituie ca practici de recuperare în sens a ceea ce continuă să rămână numai vizibil, dar din ce în ce mai vizibil pe măsură ce este tatonat prin enunțuri. Chiar dacă vorbirea nu transformă vizibilul în enunțabil, ea îl dezbracă de invizibilitate, îl supune afectării unei lumini ce-i e proprie, dar care devine activă prin afectarea limbii. *Afectare, intersectare, tatonare* sau *bătălie* sunt termeni care indică modalități de relaționare între cele două tipuri ireductibile de exterioritate, vizibilul și dicibilul. Oricât de fragil și schimbător, adevărul nu se naște decât în încheștarea acestora două, care asemenea unor luptători prodigioși se modifică reciproc în imposibilitatea victoriei și a abandonului.

Enunțurile

Înțelese altfel decât predicății, propoziții logice sau afirmații universal valide, enunțurile sunt *elementele formale constituante în rețeaua limbii*. Diferit de propoziții și fraze, enunțurile nu suferă de contradicții și nici de abstractizare. La nivelul enunțului există numai *real*, nu și posibil sau contradictoriu, „*totul aici este real și orice realitate este aici manifestă: nu contează decât ceea ce a fost efectiv formulat într-un anumit loc și într-un anumit moment*”. Sensul enunțurilor le poate opune unele altora, după cum poate duce la anumite *ierarhii, suprapuneri*, la dispunerea lor *stratificată*, la aranjarea lor pe niveluri. Suprapunerea lor creează anumite arhive, aranjamente stratificate care pot deveni discipline particulare – o istorie naturală, o analiză a bogățiilor, o gramatică generală, cum sunt analizate în *Cuvintele și*

lucrurile, dar și formațiuni discursive mai noi cum sunt antropologia, psihanaliza, etnologia etc. Enunțul este un produs lingvistic ce poate naviga pe o curbă a *repetiției* într-un spațiu corespondent, este *curba ce unește punctele singulare*, cea care actualizează raporturi de forță. *Regularitatea* constituie nota definitorie a unui enunț, ceea ce-l face repetabil de la o epocă la alta, dincolo de alterările survenite prin deformări de fraze sau propoziții. Contextul formulării unui enunț nu depinde de originalitatea sau inițiativa unui subiect transcendent, ci de acumulările de sens ale epocii, „*de fiecare dată enunțul reprezintă obiectul specific al unei acumulări în funcție de care el se păstrează, se transmite sau se repetă*”. Într-o epocă anumită anumite enunțuri se rostesc, ca printr-o emisie de semne care să le indice prezența, căci „*un enunț este întotdeauna un eveniment pe care nici limba și nici sensul nu pot să-l epuizeze în totalitate*”. El survine într-o epocă, este *legat de scriere* ori rostire, se oferă *memoriei, repetării, reactivării*, depinde de situații și *contexte* care-l declanșează, se pune *în relație* cu enunțuri anterioare și posterioare, creează serii.

Pentru a caracteriza procesul constituirii enunțurilor vom urma schema celor trei cercuri, sau trei tranșee de spațiu:

a) *un spațiu colateral*, asociat sau adiacent, alcătuit din alte enunțuri care fac parte din același grup; enunțurile se mișcă pe o curbă de variație inerentă care le permite să alterneze sistemul de reprezentare sau chiar limbajul. Nici laterale, nici verticale, enunțurile sunt *transversale*, variază după reguli proprii de la observație, calcul, instruire, prescriere în cadrul aceleiași limbi sau de la o limbă la alta, degajând în urma lor familii de enunțuri, medii de *dispersie* și *eterogenitate*: „*un enunț, o familie de enunțuri, o formațiune discursivă*”, cum spune Foucault, „*se definește în primul rând prin anumite linii de variație inerentă sau printr-*

un câmp de vectori ce se distribuie în spațiul asociat: enunțul ca funcție primară, sau sensul prim al regularității”;

b) *spațiul corelativ*, relația enunțului cu subiecții, cu obiectele și conceptele sale; diferit de frază, care trimite la intenția unui Eu ce astfel o condiționează, *enunțul* conține un șir de variații interne care lasă loc instanțelor subiective (un autor de literatură, autorul unei scrisori, semnatarul unei rețete, autograful etc.). Relația enunțului cu posibili subiecți este ea însăși o variație inerentă enunțului. Nu există un *Eu* primordial, ci mai degrabă un non-eu, o instanță personală evanescentă, necentrată, corelată acțiunii verbale, lui „*se vorbește*”. Dacă propoziția are un referent, un obiect vizat, enunțul are un *obiect discursiv* ce derivă din însăși substanța enunțului, fără a trimite la un referent extern; „*enunțurile lui Foucault sunt asemenea unor vise: fiecare are propriul său obiect sau se înconjoară cu o lume*”. Esențial este pentru înțelegerea enunțului faptul că subiect, obiect, și concept reprezintă derivații intrinseci ale funcției primare care e acel „*se spune*” al enunțului;

c) *spațiul complementar*, adică formațiunile non-discursive, instituții, evenimente politice, practici sociale, procese economice etc. Instituțiile comportă enunțuri (carte, registre, înscrisuri, regulamente, registre), enunțurile presupun un mediu instituțional pentru a-și autoriza subiecții și obiectele (tribunalul pentru avocat și discursul juridic, spitalul pentru medic și discursul medical, biserica pentru preot și discursul teologic etc.) Formațiunile instituționale nici nu se lasă exprimate de enunțuri, nici nu reprezintă oamenii ca autori de enunțuri, nu sunt nici interioare nici exterioare una alteia, ci intersectabile într-un orizont determinat, fără de care ceea ce se spune n-ar putea apărea ca obiect, iar instituția n-ar căpăta un loc în limbă.

În raport cu frazele și propozițiile, enunțurile sunt anterioare și constituante, eliberează sensurile capturate de structurile propoziționale printr-o continuă mobilitate a practicii discursive, ex-centrată de subiectul transcendental, eliberat de presiunea contextului, procedeu care comportă inevitabile mutații în cadrul enunțului. Astfel se nasc tablouri, mulțimi sau clase de enunțuri, care n-au nici garantul unui subiect și nici fixitatea unei structuri. Structurile gramaticale nu formulează enunțuri și, cu toate astea, ele presupun enunțurile în orice formulare. Enunțul, în formularea lui lingvistică preia caracteristicile *dictum*-ului, restaurează travaliul invizibil al lui „se spune”, este pură *supra*-scriere sau *sub*-scriere a dicibilului. De aceea nu există enunțuri latente, totul este efectiv spus și aranjat pe straturi sau familii de enunțuri, adică arhivat. Realitatea însăși, integral enunțată se ordonează ca arhivă.

Formațiunile discursive

Formațiunile discursive se constituie pe relațiile de coexistență între enunțuri. Ce anume decide crearea ansamblurilor de enunțuri? Foucault înregistrează câteva aspecte: *i) referința la un obiect comun* (exemplu nebunia, care, însă, este la rândul ei constituită în enunțuri. Fără, încă, a fi un obiect ca atare, nebunia este produsul unor descrieri ivite în discursul medical, a unor reguli, practici discriminatorii, criterii de diferențiere). Nu unitatea, adesea irepresentabilă a unui obiect, ci aria lui de difuziune, dispersia, ocurențele, repartitia devine referință pentru o familie de discursuri; *ii) tipul de enunțare* - stilul (descriptiv medical), limbajul, metaforele; *iii) existența unui joc de concepte coerente între ele* (judecată, subiect, atribut, nume, verb, cuvânt în gramatica clasică) dar și, mai important, a unui

ansamblu de reguli de formare a conceptelor: a) *atribuirea*, reguli care guvernează formarea conceptelor ce permit descrierea frazei ca unitate în care elementele componente se raportează unele la altele; b) *articularea*, reguli care guvernează formarea conceptelor ce permit descrierea raporturilor dintre elemente semnificante ale frazei și elementele a ceea ce este reprezentat prin aceste semne (cuvântul ca rezultat al analizei gândirii și cuvântul ca instrument al analizei gândirii); c) *desemnarea*, reguli care guvernează apariția unor concepte precum acela de semn convențional, dar și cel de semn spontan, natural, nemijlocit; d) *derivarea*, guvernează un joc dispersat de noțiuni: ideea imobilității limbii, ideea corelației între devenirea limbii și capacitățile de analiză și cunoaștere ale indivizilor, ideea intercondiționării dintre instituțiile politice și complexitatea gramaticii, ideea determinării circulare între formele limbii, ale scrierii, ale cunoașterii și științei, ale organizării sociale și progresului istoric; ideea poeziei ca mișcare spontană a limbii prin imaginația umană. Cele patru reguli constituie o rețea teoretică; *iv) identitatea de opinie*, pe care se creează formațiuni discursive coerente ca ideatie.

Cele patru aspecte luate în discuție indică: *i)* unitatea discursului prin regula de formare a obiectelor sale; *ii)* unitatea discursului prin regula de formare a tipurilor sintactice; *iii)* unitatea discursului prin regula de formare a elementelor semantice; *iv)* unitatea discursului prin regula de formare a posibilităților sale operatorii. Astfel, dacă într-un grup de enunțuri se poate repera un *referențial*, un tip de *abatere enunțiativă*, o *rețea teoretică* și un *câmp de posibilități strategice*, avem de a face cu o formațiune discursivă, care grupează în sine o „*întregă populație de evenimente enunțiative*”. Ceea ce pun în lumină acestea este sistemul de diferențe și distribuții, abaterile, interstițiile și distanțele, cea ce Foucault consideră a fi *pozitivitatea*

discursului, tocmai ceea ce duce la formularea straturilor cunoașterii. Coerent cu regulile de formare a discursurilor se decid opțiunile teoretice, se creează instituții, tehnologii, strategii, comportamente individuale și colective etc., adică elementele arhivei cunoașterii și nucleele diagramei puterii.

În familiile de enunțuri există, pe lângă cele discursive și non-discursive și anumite praguri, locuri unde se decide familiaritatea și diferența, conjuncțiile și disjuncțiile, asocierile și disocierile. Sunt mulțimi sau familii epistemologice, științifice, formalizate, dar și unele literare, teologice, filosofice, care nu pot deveni efectiv științifice. Chiar și acestea mobilizează și orientează cunoașterea în anumite direcții – estetice, politice, etice – întrucât ele derivă din anumite practici discursive și întrețin, la rândul lor, mutații în diagrama forțelor ce operează discursiv. Nu se poate disjunge între diverse familii de discurs în temeiul unui singur criteriu, științificitatea de exemplu, căci „știința și poezia sunt în egală măsură cunoaștere.” De asemenea nu se pot oferi ca modele anumite formațiuni discursive, pentru că fiecare este afectată de istoricitate, supusă contingentelor concrete ale cunoașterii, diagramei de putere și practicilor sociale ale unei epoci: *„Discursive sau nu, formațiunile, seriile, mulțimile sunt istorice. Nu reprezintă doar niște compuși pe bază de coexistență, ci se dovedesc legate în mod inseparabil de niște vectori temporali de derivare; iar atunci când o nouă formațiune își face, la un moment dat, apariția, venind cu noi reguli și noi serii, faptul acesta nu se petrece nicicând dintr-o dată, într-o fază sau printr-o creație, ci de fiecare dată sub formă de cărămizi, cu nenumărate remanente, decalaje și reactivări de vechi elemente care persistă sub noile reguli. În ciuda izomorfismelor și izotopiilor, nici o formațiune nu constituie modelul alteia. Teoria rupturilor reprezintă, prin urmare, o piesă esențială, a sistemului. Se impune*

să urmărim, așadar, seriile, să traversăm nivelurile, să trecem pragurile, să nu ne mulțumim niciodată să desfășurăm fenomenele și enunțurile doar pe orizontală sau pe verticală, ci să formăm o transversală, o diagonală mobilă pe care trebuie să se deplaseze arhivistul-arheolog.” **Arhiva** nu este depozitul enunțurilor, ordonarea, stratificarea sau inserierea lor, ci tocmai *jocul regulilor* ce determină într-o cultură apariția, conservarea, repetiția și dispariția enunțurilor, calitatea lor de *eveniment* și *lucru* totodată. Dacă arhiva ține de un joc al forțelor culturale, formațiunile discursive nu sunt doar documente ci și *monumente*. Descrierea acestora este pe drept numită o arheologie.

În constituirea arhivei, enunțurile nu se ordonează conform cu criteriul de coerență impus de o tradiție. De altfel, Foucault întreprinde o critică bine articulată a noțiunii de tradiție, asimilată popular continuității istorice și culturale, pe care o înlocuiește cu discontinuitatea, ce impune fragmentul și regionalul. Filosoful francez o spune clar: *„trebuie să ne eliberăm de un întreg joc de noțiuni care sunt legate de postulatul continuității”*. Noțiunile supuse dezafectării vor fi: **tradiție**, adică supoziția existenței unui teren de fenomene culturale constante care oferă inteligibilitate nouității, care s-ar oferi interpretării; **influență**, noțiune mai degrabă magică decât substanțială, care ar explica circuitul, transmisia enunțurilor și formațiunilor culturale; **dezvoltare**, prezumția că de-a lungul istoriei se manifestă aceleași fenomene, străbătând spațiul și timpul, preluând forme și caracteristici noi, ghidate de un principiu imanent de organizare; **teleologie**, credința că există un scop finit și posibil de caracterizat pentru toate tipurile de schimbare; **mentalitate sau spirit al epocii**, adică stabilirea unor comunități de sens, de intenție, a unei coeziuni perspective la nivelul diferitelor producții culturale ale unei secțiuni istorice. Toate aceste noțiuni trebuie revizuite, abandonate chiar,

întrucât ceea ce se oferă analizei lipsite de orice prejudecată este o „*populație de elemente dispersate*”.

De asemenea, trebuie revizuită convingerea că există mari tipuri de discurs, forme și genuri riguros diferențiate (știință, literatură, filozofie, religie, istorie, ficțiune etc.). Aceste decupaje, clasificări sau diferențieri aparțin ele însele unui gen de discurs critic practicat de modernitate, și ca atare țin de o anume dorință de formalizare, ce nu are de-a face cu natura internă a discursurilor respective. Cât ține de relația cu discursurile epocilor anterioare, trebuie eliminată credința în posibilitatea stabilirii unei origini absolute a evenimentelor, cât și teza interpretării infinite a istoriei, ca fapt petrecut sau spus deja. Faptul ca și discursul trebuie întâmpinate ca instanțe ce survin, punctiform, ca joc al evenimentului. În locul unor interpretări a elementelor discursive, Foucault propune o descripție pură a faptelor de discurs. Discursurile sunt finite, constituie instanțe reale, formulate, apărute pe terenul infinit al unei limbi. Limba nu poate fi descrisă, însă poate transfera asupra formațiunilor discursive lumina în care să fie văzută.

Arhivare și diagramatizare

Prin verbele „a arhiva” și „a diagramatiza” vom exprima esența cunoașterii și a puterii, așa cum apar ele în gândirea lui Foucault. De ce verbe și nu substantive? Pentru că nu mai avem îndreptățirea să operăm, pe teritoriul demarcat de Foucault, cu entități lingvistice fixe, universale, cu categorii ferme ce ar obliga gândirea să reculeze în moduri, sau moduli metafizice, principal depășite, ci numai cu acțiuni, relații, procese,

cu acte mobile prin care se produc segmente de realitate cu valoare locală, circumstanțială, numite „cunoaștere”, „putere” - termeni care în sine nu acoperă gama semantică a unor corespondenți reali, ci instaurează operatori particulari pentru procese în care grupuri de subiecți, puncte coordonate de un grafic dinamic al forțelor și intersecțiilor curbelor lor, *acționează* și *reacționează* generând relații de putere, ori *enunță* și *receptează* configurând arhive de cunoaștere, în ale căror situri/rafturi sunt conservate episteme integral explicate pentru formațiunea istorică ce le-a generat. Verbe, pentru că nu e vorba de „cunoaștere” cât de factorul producător de cunoaștere, nu e vorba de „putere” ci de diagrame de forțe care înscenează roluri diferențiate pentru indivizii și grupurile producătoare de instituții – pentru *a supraveghea* sau *pedepsi* -, în care se legitimează anumite tipuri de enunț – pentru *a repartiza*, *a distribui*, *a diferenția* ordine, legalitate, adevăr.

Pe acest enunț cu valoare orientativă ne așternem argumentația, nemaiaivând drept sprijin suportul unor Idei ferme, căci pentru Foucault nu există grafice sau scheme de adevăr fără a fi fost generate de anumite diagrame de putere, ca exemplu adevărul statului, adevărul, bisericii, adevărul universității, al spitalului, al închisorii, al ospiciului etc., cunoașterea fiind efectul în timp (*pliul*) al unor conjuncții și disjuncții de forțe ce-și dau întâlnire în sfera *vizibilului*, pentru a dezvolta formațiuni epistemice în sfera *dicibilului*, fără cu toate astea a face să coincidă vreodată esențele celor două sfere. Dar cum se „*produce*” cunoaștere în jocul forțelor concurente? Forța ca atare nu se exprimă, ea dezvoltă tensiuni, reacții, efecte, fie că e vorba de jocul forțelor fizice, biologice, psihologice, sociale sau politice. Câtă vreme forțele sunt indefinit plurale, scena pe care ele își dispută vocația suportă anumite puncte de intersecție, anumite noduri de întâlnire – puncte și noduri ce pot fi

descrie în grafice din care să se compună configurația locală a diagramei puterii. Această configurație, manifestă în domeniul vizibilului, nu poate deveni tablou al cunoașterii, însă ea dezvoltă instituții – conjuncții de interese și totodată scheme organizatoare de funcții – în drept să emită enunțuri. Amintim că pentru Foucault enunțul este forma esențială a limbajului, nu cuvântul, nu propoziția, nu fraza. Domeniul dicibilului sau, alternativ dar cu sens identic, al lizibilului, nu spune ce este acea diagramă a forțelor vizibilului dar produce sens în care se scurtcircuitează ireductibilul diferențelor lor, între care omul e aruncat de martor. Nu se enunță ceea ce se vede cât doar ceea ce se gândește în acest *Afară* al subiectului, sferă terțiară sau supra-pliu, prins între ființa puterii, vizibilă, și cea a limbii, dicibilă.

„*Fiecare societate își are diagrama sau diagramele ei*”, observă Gilles Deleuze, teză în care se conservă imaginea straturilor arheologice împreună cu schema de funcționare a tensiunilor de forțe: forțe microfizice, multipunctuale, difuze, strategice. O diagramă se configurează prin trasarea „*raporturilor de forță*”, reprezintă o „*hartă a raporturilor de forțe, hartă a densităților, a intensităților, ce procedează pe bază de legături primare nelocalizabile și care trece clipă de clipă prin orice punct*”, adică o „*exhibare a raporturilor de forță prin care se constituie puterea...*”. Diagrama prin care se marchează liniile de forță, raporturile de putere la întregul câmp social subsumează alte clase, tipuri sau formațiuni diagramatice, microsociale, care devin elemente în mecanismele de formare și modificare ale diagramei macrosociale. Și micro și macrosocial diagrama este „*o mașină abstractă*” acționând în spațiu și timp, care deține funcții și materii informale, ce se compun în raporturi de forță dincolo de distincția vizibil, dicibil, discursiv, non-discursiv. Difuze, punctiforme, instabile, nucleele microsociale se zbat între tendințele

de agregare și cele de dezagregare, rămân forțe virtuale sau potențiale, dacă pe deasupra lor nu există ansamblul macroscopic, diagrama globală, care să le integreze, să le alinieze, însereze, omogenizeze, să opereze asupra lor în felul unei cauze formale. Actualizarea, care e totodată integrare, deși niciodată absolută, se produce în timp, prin continue mutații în raporturile diagramatice și prin acțiune stratificată – copii prin școală, muncitorii prin întreprinderi, bolnavii în spitale, alienații în ospicii, infractorii în închisori, politicienii în partide etc.

În principiu nu se produc integrări totale, ci doar locale, regionale, parțiale, prin familie, religie, etnie, artă, producție, școală, stat, biserică. Diagramele globale ce-și concurează eficacitatea acum sunt Statul și, poate, Piața universală. Chiar și acestea sunt strategii, tehnologii, iar nu în primul rând instituții. Înainte să devină instituții, diagramele sunt mașini sociale, mecanisme acționând în raporturile de forțe dintre diverși indivizi, grupuri, clase; „*există o tehnologie umană mai înainte de a exista o tehnologie materială. Fără îndoială că aceasta își dezvoltă efectele în întregul câmp social; dar pentru a fi ea însăși posibilă, trebuie ca uneltele, trebuie ca mașinile materiale să fi fost mai întâi selectate de o diagramă, asumate de anumite angrenaje (...)*” *Tehnologia este, prin urmare, socială mai înainte de a fi tehnică.*”. Înainte să se nască azilul există tehnologia exilării sociale a nebunului, înainte să existe închisoarea, mecanismul panoptic, există tehnologia supravegherii delicventului și a cadrilajului. La conturarea diagramei puterii concură cele două mijloace ale ei, *instituțiile* și *regulamentele*, aparatele și formațiunile discursive. Prin specificul lor, instituțiile pot capta forme de cunoaștere, pot actualiza, distribui și redistribui putere (spitalul, închisoarea, dar și, mai nou, instituțiile media).

Dacă arhiva ordonează formațiunile discursive, diagrama formalizează acțiunile, practicile, tendințele

raporturile de putere ale diverselor câmpuri sociale. Diverselor tipuri sociale le corespund modele diagramatice diferite; pentru societățile moderne disciplinare potrivit este modelul „*ciumei*”, care controlează în toate elementele și detaliile ei o societate, îi supraveghează întregul câmp. În societățile bazate pe suveranitate, mai sugestivă este diagrama „*leprei*”, în care puterea se exercită prin prelevare, separare și exilare a unor părți sociale. *Uzina* și *teatrul* corespund întrucâtva celor două tipuri, între care însă există și diagrame intermediare, prin care se indică modificările petrecute în trecerea de la un tip de putere la altul. Diagrama napoleoniană în care *disciplina* (noua societate) și *suveranitatea* (vechea societate) sunt deopotrivă prezente ilustrează amestecul de materii și funcții ce duc la apariția mutației în ordinea puterii. Fiecare diagramă este dinamică, exprimă raporturi vii, relații între instanțe, agenți și nuclee de forță mobile, fapt din care rezultă întotdeauna o inovație, o schimbare în anumite componente ale societății, „ea creează istorie descompunând realitățile și semnificațiile precedente, instituind tot atâtea puncte de urgență și de creativitate, de conjuncții neașteptate, de continuum-uri improbabile. Înzestrează istoria cu devenire.”

Totuși, diagrama, care presupune în anumite cazuri mecanismul sau ipostaza panoptică, nu este imanentă exercitiului puterii, ba poate chiar scapă posibilității de înțelegere a indivizilor sau grupurilor atrase spontan în jocul forțelor, cărora le servesc deja drept vehicul. Orice diagramă este failibilă, nu există putere absolută, nici supraveghere totală nici control radical al libertății, forță prin sine subversivă. În diagrama puterii, pe sub ea, din întunecimile neștiute ale unor forțe obscure răsar mereu agenți care îi subminează stabilitatea, care determină noi revărsări de forță, noi tipuri de relații, răsturnări de situație – apariția unui curent, a unei mode, a unei noi ideologii, a unei secte religioase, a unor lideri

carismatici, a unor epidemii sau calamități, a unor acțiuni teroriste etc. Datorită acestui fapt Foucault nu va putea elabora o filosofie a puterii ca atare, nici un tablou sistematic în care ea să capete înțeles universal. Eventual se poate vorbi de o bucătărie în care se prepară efectele de putere, sau, maximă abstractizare, de scheme strategice locale în care locul instanțelor implicare este fluctuant; la limită puterea se poate atribui și distribui chiar prin experimentul producției de hazard, ca în jocul de zaruri spre exemplu, unde anumite reguli se prefigurează după chiar prima aruncare, singura absolut aleatoare.

Cunoașterea ca practică a puterii

Vizibilul și enunțabilul cunoașterii, care în principiu devin tehnologii de arhivare, se intersectează cu raporturile de forțe, în care se diagramatizează o putere. Puterea nu este la Foucault un privilegiu, o calitate, un atribut, ci un exercițiu dezvoltat în raporturile dintre forțe multipunctuale, eterogene, adverse sau converse. Puterea *se exercită, nu se deține*, este o practică, iar nu un capital fix. Cu toate că există instituții, funcții care administrează puterea, în sine puterea *nu este o formă ci un complex*, o rețea de forțe care se izbesc unele de altele, se concurează, se ajustează încontinuu într-un mod care, la punctele de intersecție, permite trasarea curbei puterii sau schițarea unui grafic, a unei diagrame provizorii. În sistemul social polistratificat există o diversitate de forțe care, fiecare, are o putere *activă, spontană*, și una *reactivă, materială*. Fiecare element de putere este atât activ, în capacitatea de-a afecta, cât și pasiv, în cea de-a fi afectat. Actul de-a afecta este o *funcție* a puterii, receptivitatea afectabilă este o *materie*

a puterii. Curbele de putere se negociază în relațiile multiple, mai mult sau mai puțin integrate, ordonate spațial și temporal, ale acțiunilor și reacțiilor. Exercițiul puterii, integral emergent diagramei forțelor sociale, nu este izomorf administrării violenței; *supravegherea, provocarea, suscitarea, deturnarea, manipularea, compensarea* etc. sunt tot forme ale puterii.

Cum se definește o diagramă? Ea prinde contur în relațiile dintre forțe, este „*prezentarea raporturilor de forță proprii unei anumite formațiuni*”, „*repartizarea puterilor de a afecta și a puterilor de a fi afectat*”, „*amestecul de pure funcții nonformalizate cu pure materii nonformate*”. Raporturile dintre forțe și cele dintre forme vizibil-enunțabile arată modul în care se constituie diagrama *Putere-Cunoaștere*, întrucât puterea este și *formă* iar cunoașterea este și *forță*. Cunoașterea prezintă *materiile formate vizibile și funcțiile formalizate dicibile*, este funcție de *lumină și limbaj*, stratificată și arhivată. Puterea, diagramatică, mobilizează funcții și raporturi nestratificate, o distribuție de puncte singulare, de stări locale instabile. În vreme ce cunoașterea îmbracă anumite forme, puterea traversează anumite puncte, indicând raportul între acțiunea și reacția forțelor tangente. Astfel, diagrama devine „*o emisie, o distribuție de singularități*”. Puterea nu se cumulează într-un punct central, nu poate fi conservată într-un nucleu de suveranitate; ea circulă de la un punct la altul, trasează linii, curbe de forțe locale, tensiuni, rotații, reveniri, rezistențe, ce lasă să se întrezărească o linie de forță majoră, cea care dă direcția autorității într-un sistem, întotdeauna instabil, modelabil și remodelabil în funcție de rețeaua de tensiuni invizibile ale forțelor sociale. Liniile de forță nu se arhivează, ele se diagramatizează, nu constituie straturi, ci strategii, iar „*strategiile se deosebesc de stratificări tot așa cum diagramele se deosebesc de arhive*”. Forțele sociale fiind parțial necunoscute și necontrolabile, exercițiul puterii

este prin urmare afectat, rămâne la rândul-i neîntreg și necunoscut. Ca atare, în anumite situații diagrama puterii vedește răsturnări de forțe: „*O forță este afectată de altele sau le afectează pe altele întotdeauna numai din Afară. Puterea de a afecta sau de a fi afectat, puterea este ocupată în mod variabil, în funcție de forțele aflate în raport. Diagrama, ca determinare a unui ansamblu de raporturi de forțe, nu epuizează niciodată forța, care poate oricând să intre în alte raporturi și în alte compoziții (...) ... ultimul cuvânt al puterii este acela că rezistența e primă, în măsura în care raporturile de putere se mențin, toate, în interiorul diagramei, în vreme ce rezistențele se află, cu necesitate într-un raport cu acel Afară din care au provenit diagramele. Astfel încât se poate spune că un câmp social rezistă mai mult decât strategizează, iar gândirea lui Afară este o gândire a rezistenței.*”

Practica puterii nu asumă o cunoaștere suficientă, nu controlează vizibilul și nici formațiunile discursive într-o măsură ultimă. Fără a se reduce, diagrama și arhiva, puterea și cunoașterea sunt mutual presupuse, se exercită într-un complex comun: „*... niciodată cunoașterea nu trimite la un subiect care ar fi liber față de o diagramă de putere, dar niciodată aceasta nu este liberă față de cunoașterile care o actualizează. De unde afirmarea existenței unui complex putere-cunoaștere care leagă diagrama de arhivă, articulându-le pornind tocmai de la diferența lor de natură.*” Cunoașterea, prin vizibilul și enunțabilul ei produce *tablouri* (de vizibilitate) și *curbe* (regularități, repetiții), de care se servește diagrama puterii. Cunoașterea descrie formațiuni de lumină, vizibilități, trasează curbe de repetiție, formațiuni dicibile ce devin elemente în jocul forțelor diagramatice. Fiecare structură socială compune mai multe diagrame, tangente, comunicabile, cu raporturi de forțe ce se modelează încontinuu. Diagramele nu se localizează, ele circulă într-un spațiu al

libertății, delimitat de puterea de-a acționa și cea de a reacționa, a afecta și a fi afectat, libertate înțeleasă ca putere de a produce mutații.

O filosofie a puterii se delegitimează odată cu degajarea spațiului teoretic de prejudecățile tradiționale vizavi de „ființa” sau sensul puterii. *A supraveghea și a pedepsi*, dar și *Voința de a cunoaște* verifică consecințele acelor prejudecăți, specifice în special stângii politice. Foarte auster formulate ele desfășoară următoarea schiță de postulate:

a) *postulatul proprietății* – a considera că puterea aparține efectiv, în felul unui capital exclusiv, sau poate ca investitură magică (observația noastră), celor care au cucerit-o. După Foucault *puterea nu se obține, nu se posedă, ci se exercită conform unor strategii*, este „efectul de ansamblu” al pozițiilor strategice;

b) *postulatul localizării* – adică susținerea că puterea se localizează în Stat și instituțiile acestuia. Fals, va spune Foucault, pentru că Statul se constituie el însuși din multitudinea mecanismelor și sistemelor dispersate, din focarele particulare, a căror reguli de funcționare justifică ideea unei „microfizici a puterii”. *Nu există un centru singular al puterii și nici un spațiu omogen (euclidian) în care ea să se distribuie, ci mulțimi de situații locale din a căror întâlnire emerge diagrama non-sistemică a puterii*;

c) *postulatul subordonării* – puterea de stat este subordonată unui anumit mod de producție. Dimpotrivă, economia, relațiile de producție presupun deja anumite mecanisme ale puterii care mobilizează din interior indivizii umani. Microanaliza funcțională foucaultiană pretinde că „focarele de putere” și „tehnicile disciplinare” se articulează unele pe altele, organizând instituții care acaparează, controlează, supraveghează sau exclud indivizii (familia, școala, cazarma, uzina, spitalul, închisoarea etc.) Segmentele puterii se ordonează într-un spațiu serial, neeuclidian,

lipsit de o unitate transcendentă sau de un centru global;

d) *postulatul esenței și atributului* – după care există dualitatea dominatori-dominați, unde raportul de putere se realizează printr-o esență, sau atribut al dominatorilor. Idee cu care, iarăși, Foucault nu va cădea în acord, pentru că *puterea nu este o esență (eventual metafizică) ci un mod de operare, nu este un atribut ci un raport*, “relația de putere reprezintă ansamblul raporturilor de forță, ea netrecând în mai mică măsură prin forțele dominate decât prin cele dominatoare, ambele constituind niște singularități.”;

e) *postulatul modalității* – anume, că puterea ar avea modurile propagandistice sau coercitiv-punitive prin care ar gestiona ordinea, rolurile sau funcțiile conform cu o schemă proprie, supraindividuală. Împotriva acestuia, trebuie remarcat că puterea nu acționează prin intermediul ideologiei, violenței sau propagandei, nici atunci când se adresează direct sufletelor sau când acționează asupra corpurilor. Mai eficiente decât violența și represiunea sunt *disciplinarea, repartizarea, inserierea*, mai persuasivă decât ideologia este „*producerea de adevăr*”;

f) *postulatul legalității* – care pretinde că puterea de stat se exprimă prin lege, stopând sau controlând ilegalitățile. Vizavi de acest punct Deleuze îi recunoaște lui Foucault extraordinara abilitate de-a fi refutat diferențierea brutală dintre lege și ilegalitate înlocuind-o cu mai potrivita corelație *legi-ilegalisme*, de unde concludem că „legea este întotdeauna o compunere de *ilegalisme pe care ea le diferențiază formalizându-le*”, adică propunând enunțuri cu pretenție de adevăr, creând situri discursive ce pot fi speculate. Ideea ne poate extorca, vădit, inocentele credite investite în imaginea paternalist-protecționistă a puterii, cele ce-i garantează în bună măsură funcționarea. Cu o luciditate aproape de cinism Foucault recunoaște în lege discursul

secret de care puterea se prevalează pentru a gestiona ilegalismele. În sens foarte general, privilegiul puterii revine la a controla și repartiza ilegalismele – adică a produce formațiuni de expresie cu rol în convertirea tensiunilor dintre forțe.

Abia acum devine evident raportul de condiționare reciprocă dintre cunoaștere și putere, dintre dicibil și vizibil, dintre *a arbiva* și *a diagramatiza*, raport rezumat oarecum sentențios de către Deleuze, în spiritul ideilor din *A supraveghea și a pedepsi*: “*Nu există vreun model de adevăr care să nu trimită la un tip de putere, nu există cunoaștere și nici chiar știință care să nu exprime sau să nu presupună în act o putere pe cale de a se exercita. Orice cunoaștere merge de la un vizibil către un enunțabil, și invers; cu toate acestea însă, nu există nici o formă comună totalizatoare, și nici măcar conformitate sau corespondență biunivocă.*”

Puterea și pliul subiectiv

Cel care înțelege, gândește, face nu mai este, la Foucault un Subiect, un *cogito* rațional. Limba însăși înțelege; instanța subiectivă, provizorie, nu există ca centru etern de activitate de înțelegere, un laborator intențional – așa cum credea întreaga modernitate -, ci se constituie în pliul ivit din afectarea vizibilului de către dicibil. Dominația *cogito*-ului de-a lungul modernității a făcut tocmai ea ca omul să rămână invizibil, ascuns de ostentația cu care i se clama atributul central. O naștere, sau mai bine spus o descoperire a omului se produce pe măsura recesiunii *cogito*-ului, prin punerea în lumină a iraționalului, anomaliei, delicvenței, sexualității, alienării, într-un cuvânt a întregii regiuni crepusculare ce nu poate fi redusă la și nu poate fi dedusă din exercițiul *cogito*-ului. Umanismul recent, antropologia, vitalismul

sau biopolitica, bioetica survin pe măsura recesiunii Subiectului modern și a eului de tip *cogito*, fază ea însăși tranzitorie dacă ne gândim că resurecția discursului, a limbajului tinde să arunce iarăși în uitare preocuparea pentru om. Subiectul are de acum valoare funcțională, este un terț ivit între limita a ceea ce *se vede* și a ceea ce *se spune*, adică între *Lumină* și *Limbă*. Cu ceea ce impropriu s-a considerat a fi subiect, în fapt survine, se produce acțiunea gândirii, nici vedere pură, nici spunere curată, ci afectare a uneia prin cealaltă, de unde nu se iese adevăruri, de unde rezultă enunțuri care spun ceva semnificativ despre relația *activ-reactiv* a forței vizibilului cu forța limbii, proces sau schiță a unei diagrame epistemice. Aceasta ar fi strict condiționată de vorbirea impersonală, de suma enunțurilor, a textelor, a rostirilor prezente într-o anumită epocă, fatalmente finite. *Se vorbește, se spune*, ființa-limbaj a fiecărei epoci este corpusul ce determină așezarea straturilor cunoașterii și, într-o măsură semnificativă, evoluția diagramelor puterii.

Deși nu este primul care să fi degajat o atare idee, filosofia lui Foucault se scrie în consecința „morții subiectului”, criză încă mai radicală decât moartea lui Dumnezeu. Nu mai există acum o entitate „subiect” definită prin coincidența esențială cu sine, ci o „funcție-subiect”, sau dacă vrem, un proces de pliere a interiorității în fața ofensivei acelui Afară - “interioritate a exteriorului”, lume sau Dumnezeu -, în urma căruia survine așa-zisul *sine*. De ce se pliază funcția subiect? Pentru că tensiunile declanșate de acest Afară trebuie diagramatizate pentru a fi dezamorsată ofensiva lor disolutivă, iar pentru asta e nevoie de un operator. Adică trebuie un operator între forța vizibilului și foșnetul impersonal al limbii, al cărui rol va fi tocmai conversia în straturi de sens/adevăr a diagramelor de forță. Explicând punerea în act a funcției-subiect Foucault elaborează una dintre cele mai originale interpretări ale istoriei gândirii,

pe care mai în ton cu spiritul autorului am numi-o dispunere stratificată a epistemelor. Gândirea ca atare, ca funcție cu finalitate istorică, se naște ca proces de pliere a interiorului, încastrat în conjuncțiile diagramatice ale lui Afară - non-eul, diferitul, dublul -, "*lăuntru* este întotdeauna încrețirea unui presupus Afară". Tipurile filosofice se particularizează tocmai prin maniera specifică de-a produce pliul subiectivității, exercițiu cu performanță ultimă la nivelul puterii. Tipul grec, spre exemplu, inventează stăpânirea de sine, *enkrateia*, ca putere asupra celorlalți, ca legitimitate pentru a reglementa virtutea, politica, cetatea, familia, sexualitatea etc. Omul grec este consecința deturnării diagramelor violenței în pliuri ale subiectivității, replierea libertății individuale pe forța naturii sau a societății.

Contrar unor filosofii raționaliste, Foucault așează la temelia proceselor de pliere nu exercițiile interrogative, nu mirările teoretice, nu curiozitatea intelectuală, ci mult mai ordinarele nevoi de nutriție și sexualitatea. Atât foamea cât și sexualitatea produc forme de autoafectare, descriu cute de non-sine în chiar economia sineității, provoacă interioritatea la pliere, proces ce se va desfășura în patru faze: *i*) plierea materială sau corporală; *ii*) plierea raportului de forțe, curbarea spațiului de tensiuni; *iii*) pliul cunoașterii sau adevărului; *iv*) pliul lui Afară, cel care favorizează reveriile absolutului, iluzia nemuririi, a salvării, etc. Cele patru faze corespund, poate întrucâtva forțat, cauzelor aristotelice; oricum nu e greșit să le considerăm tot atâtea trepte ale individuației, momente necesare într-o genealogie a interiorității. O repetăm, subiectul nu este cineva dat definitiv, ci doar o *conjuncție de elemente de pliere* prin care se setează cunoașterea și se curbează liniile de tensiune ale puterii exterioare.

În jocul dintre cunoaștere și putere, pe care subiectul îl arbitrează, devine posibilă cristalizarea unor tipuri corespondente de ontologie, lipsite de

universalitate, strict istorice. Prima ar fi aceea a *Ființei-cunoaștere* care se ocupă de raporturile vizibilului cu enunțabilul, ale luminii cu limbajul, reciproc inconvertibile. A doua, o ontologie a *Ființei-putere*, care stabilește variațiile diagramelor de forță, de la o epocă la alta. În sfârșit, o ontologie a *Ființei-subiect*, ființa-sine, configurată prin înregistrarea actelor de pliere ale interiorității, a modurilor și „locurilor prin care trece” pliul; e vorba de tipuri ontologice care ar descrie cvasi totalitatea actelor semnificative înregistrate de o arhivă pe care dacă vrem, o asimilăm istoriei umane. O dată cu asta trebuie recunoscut lui Foucault, meritul de a fi destelenit solul unor explicații dintre cele mai interesante, unele poate încă stranii, dar infinit fertile.

Observații

a) Mai întâi *cunoaștere*, unde se întâlnesc vizibilul și enunțabilul. Însă cunoaștere nesistematică, pentru că lipsește subiectul, intenționalitatea, continuitatea istorică, apelul la origine, agregarea diversității vizibile și a celei enunțabile. Cunoaștere fără „cine”, efect arhivistice produs în conjuncțiile pliului subiectiv de ceea ce se vede, ceea ce se petrece și ceea ce se spune – lume, istorie, limbă. Subiectul absentează de la propria apariție, este decalat de contextul producerii de efecte de cunoaștere, plutește ca derivație în jocul forțelor impersonale. Foucault practică o descriere apofatică a categoriei subiectivității (Blanchot), pe care o descarcă de atributele cu care o investiseră o îndelungată tradiție: identitate, centralitate, raționalitate, cogito, normalitate, intenționalitate, voință. Subiectivitatea se produce ca efect în spațiul de joc al tensiunilor create de diversitățile, disjuncțiile, întâlnirile și separările forțelor lumii. Nu se poate spune *ce* sau *cine* este subiectul, ci

numai *unde* e, se poate indica locul survenției lui contextuale, semidefinite, funcționale. Performanțele lui, a cunoaște, a face, a produce rămân afectate de contingenta radicală ce-l marchează în chip principal.

b) Apoi **puterea**, ca joc al acțiunilor și reacțiilor, al puterii de a afecta și de a fi afectat, ce implică pluralitatea centrilor existenți în rețeaua socială. Inconsistența subiectului declină posesiunea puterii. Nu există *cineva* care ar avea putere, există în schimb *ceva* care o ghidează, o distribuie și creează cu ea diagrame de raporturi, influențe, efecte regionale. Puterea globală nu e decât o sumă nerealizată, o diagramă virtuală, tocmai pentru că în esența exercițiului de forță stăruie forma de rezistență. Ceea care rezistă e tocmai viața, tocmai libertatea, singura putere ce nu se agregă, ce nu concurează, ce nu diagramatizează. Nu se trăiește *prin* sau *pentru* cineva, nu ești liber *prin* sau *cu* cineva. Puterea poate îngredi, poate reprima sau dizolva altă putere, dar nu o viață, nu o libertate. Moartea nu poate fi decisă de cineva, nu poate fi administrată chiar dacă o putere exterioară o poate programa. Moartea e un *a priori*, puterea sustrasă oricărei puteri. Ea *se întâmplă*, nu se distribuie. Puterea de a muri e chiar secretul, marele secret al viului, argumentul împotriva totalitarismului puterii, marea subversiune prin care viul scapă diagramatizării.

Cu toate astea relația cu moartea diagramatizează timpul – în curba căruia se întâlnesc viața, istoria și subiectivitatea -, ceea ce vom încerca să ilustrăm în aplicația de mai jos. Numim experiența ucronicului în relație cu moartea diagramă a „zilei de mâine”.

VEZI FOTO ANEXA PAGINA 165

Aplicație: între strategiile de seducție și cele de asediere

Diagrama „**zilei de mâine**” vizează configurarea strategiilor și prospecțiilor eului, colectorul unei arhive personale indefinibile, în relația lui cu imediatul radical, care e în același timp transcendența lui temporală, ziua de mâine.

Elementele diagramei: - **cele trei cercuri**: a) cercul vieții în înțelesul ei metafizic (*se trăiește*); b) cercul istoriei, ca perimetrul formal a ceea ce *se petrece*; c) cercul subiectivității care, conform filosofiei foucaultiene, deține pliuri, arhive, strategii.

- **linia timpului**, pe care lunecă întreaga schemă a subiectivității, relaționate istoriei și vieții.

- „**coconul**” **subiectivității**, figura coextensivă relației cu sine temporale, în care sunt dispuse arhivele memoriei (briza memoriei), trecutul ca istorie și viață. Cele trei puncte temporale marchează această schemă:

a) **punctul nașterii** sau transcendența începutului;

b) „**Eu aici**” sau imanența vagă, punctul coincidenței formale a eului cu sine, fisurat în permanență de caracterul principal evanescent al prezenței;

c) **lovitura morții**, care în necesitatea ei inactuală descrie *arcul timpului*, cel în care se deschide flora tuturor proiecțiilor sau potențțiilor (spectrul proiecțiilor).

Lovitura morții marchează limita absolută, formală, a caracterului prospectiv al eului, de aceea este așezată la capătul florei proiective, ca eveniment-cezură. Moartea patinează nevăzută cu un pas mereu înaintea mea pe arcul timpului. Distanța între „eu aici” și lovitura morții creează „ziua de mâine”, posibilitate relativă imposibilității morții. Intersecția lui „eu aici”, a imanenței vagi cu moartea revocă, compromite ziua de mâine.

Diagrama „zilei de mâine”, a ucroniei, exprimă caracterul pozitiv al irealului, arcul iluziei, încărcătura lui *a putea să fii*, care se constituie prin strategii de escamotare a iminenței morții. „Astăzi” este o durată psihică, spațiul, intervalul meu de siguranță. „Astăzi” nu pot muri, mâine cine știe. Totuși, „astăzi” știu că trăiesc tocmai pentru că deja sunt afectat de eventualitatea ca mâine să mor. Diagrama „zilei de mâine” mă restituie puținței de a fi azi, care însă, pentru că a colectat în ea toate posibilitățile, îmi strecoară insidios masca morții.

Relația cu viitorul se afirmă prin *strategii de seducție*. Moartea, dejucând strategiile mele de seducție în raport cu viitorul, mă copleșește prin *strategii de asediere*. Moartea se produce, se petrece, vine adică din cercul istoriei și al vieții către cercul subiectivității, atunci când „ziua de azi” își vede dezactivate strategiile de seducție, prinsă în asediul „zilei de mâine”. Moartea, acel *azi al zilei de mâine* sau, tot atât de bine, acel *mâine al zilei de azi*.

Strategiile de seducție sunt schemele cele mai largi în care se manifestă caracterul proiectiv, intențional, modul activ, ofensiv al relațiilor eului cu propriile posibilități, cu mediul și cu timpul. Tot ceea ce se dorește, se imaginează, se intenționează, se face, tot ceea ce are principiul sau originea, un *arhé* în subiect, este element al unei strategii de seducție. Moartea devine, dacă nu unicul eveniment, oricum cel mai determinant, dintre cele care nu se produc în conformitate cu o strategie de seducție. Paciența radicală a subiectului, faptul de-a fi lovit fără șansa contraloviturii, descrie moartea sub modalitatea unei strategii de asediere, adică ceea ce impune un eveniment căruia subiectul nu poate decât să i se supună, ceea ce dezactivează caracterul proiectiv al eului.

Posibilitatea ca subiectul să-și dorească, să-și proiecteze sau să intenționeze propria moarte nu fisurează schema ca atare. În primă instanță ar părea că,

odată intenționată sau inițiată, în gestul suicidar de exemplu, moartea este asimilată unei strategii de seducție. În realitate, însă, moartea nu se produce ca urmare a unei intenții, nu este consecința naturală a gestului suicidar. Chiar și suicidarul este pacientul unei strategii de asediu, în măsura în care devine clar că moartea lui survine, e drept după un program și într-un ritm modificate, asemenea oricărei alte morți. Faptul că uneori intenția nu se finalizează, că gestul curmării proprii vieți nu se finalizează, totuși, cu o moarte, confirmă teza noastră. Mai clar spus, se poate intenționa curmarea vieții, dar nu se poate intenționa moartea. Este posibilă dezvoltarea unor strategii de negare în raport cu și pe umerii vieții, care încă se scurge, încă mereu este activă, dar nu se poate proiecta pozitivul actului morții. El, suicidarul, nu poate produce moarte, cu toate că poate încerca gestul autonegator. Finalizarea lui depinde în aceeași măsură de lovitura finală a morții, adică de-o strategie de asediere.

„Mâine” e masca lui *afară*. Ca încă *afară*, repartizez mereu moartea zilei de mâine, îngroșând cusătura pliului „Eu aici”, juisând în victoria vană a clipei ce mi-e dată. Întrucât „mâine” e imediatul, nu există timp mai îndepărtat decât „mâine”, tocmai pentru că el îmi poate livra infinitul distant al morții. „Ziua de azi” este barajul, strategia mea de apărare, polița de asigurare a lui „sunt încă aici”, ecranul de protecție în relația cu moartea. Trag „ziua de mâine” ca o perdea peste masca morții. Consumată ca infinită posibilitate a lui acum în raport cu transcendența lui „mâine”, imanența vagă a lui „acum” oferă cadrul tuturor deplierilor, tuturor consacrărilor, tuturor realizărilor, între care purele proiecții nu mai pot fi deosebite de actele efective, pentru că toate sunt contingentele irealității „zilei de mâine”. Într-o propoziție, diagrama „zilei de mâine” arată cum determinarea pozitivă a tuturor programelor subiectului în raport cu viața nu sunt realizări prospective de largă viziune, ci

efectele sistematice ale nerealizării „zilei de mâine”, elemente ale ucroniei. Pentru a-l parafraza pe Celan, care spune într-un vers, „*cu cât sunt mai mult eu, cu atâta sunt mai mult un altul*”, am zice: cu cât mai mult tind să fiu *aici*, cu atâta viața mea e în *altă* parte. Moartea nu e o consecință a strategiilor seductive, ci tocmai o condiție a lor. Însă moartea absentă, remisă „zilei de mâine”, forma diacronă a ucroniei, caracterul pozitiv al absenței.

